

Pojistné na sociální zabezpečení jako pohledávka za majetkovou podstatou

Michaela Valentová*

Povinnost zaměstnavatele odvádět pojistné na sociální zabezpečení za organizaci nebo malou organizaci a její zaměstnance představuje specifický veřejnoprávní vztah vůči státu. Tato povinnost nezaniká ani v případě, kdy je na jeho majetek prohlášen konkurz dle zákona o konkurzu a vyrovnání nebo vydáno rozhodnutí o úpadku dle nového insolvenčního zákona, který nabyl účinnosti dne 1. ledna 2008.

Dle zákona o konkurzu a vyrovnání se dlužné po-

jistné na sociální zabezpečení v závislosti na době svého vzniku přihlašovalo do konkurzního řízení nebo se uplatňovalo jako pohledávka za podstatou. Tyto pohledávky se v průběhu řízení uspokojovaly odlišným způsobem a v souvislosti s tím vznikaly v praxi spory o to, zda pojistné na sociální zabezpečení za kalendářní měsíc, ve kterém byl prohlášen konkurz, představuje pohledávku za podstatou či nikoli.

Nový insolvenční zákon částečně změnil definici

---

* Mgr. Michaela Valentová, právník, MSSZ Brno

pohledávek za majetkovou podstatou – časová hranice pro jejich vznik byla posunuta do okamžiku rozhodnutí insolvenčního soudu o úpadku dlužníka, odlišný způsob jejich uplatnění i uspokojení v insolvenčním řízení však zůstal zachován. Vzhledem k tomu, že předpisy sociálního zabezpečení, které upravují vznik pohledávky, zůstaly rovněž nezměněny, lze očekávat, že otázka určení pohledávky na pojistném na sociální zabezpečení jako pohledávky za majetkovou podstatou se bude v praxi objevovat i nadále.

PRAMENY PRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

Nemocenské a důchodové pojištění představují v současné době základní pilíře systému sociálního zabezpečení v České republice. Osobní a věcný rozsah nemocenského pojištění upravuje zákon č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců, ve znění pozdějších předpisů. Dle ustanovení § 2 tohoto předpisu je nemocensky pojištěn každý zaměstnanec, který splňuje zákonem stanovené podmínky. Toto pojištění je povinné a vzniká ze zákona dnem jeho nástupu do zaměstnání. Okruh důchodově pojištěných osob a podmínky jejich účasti na pojištění stanoví zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů. Důchodové pojištění zaměstnanců je stejně jako nemocenské pojištění povinné. Dle ustanovení § 8 tohoto předpisu je základním předpokladem účasti zaměstnance na důchodovém pojištění skutečnost, že jeho pracovní poměr zakládá účast na nemocenském pojištění. Oba výše uvedené právní předpisy jsou založeny na pojistném principu. Nastane-li u osoby, která je účastníkem pojištění, určitá právně kvalifikovaná sociální událost (např. nemoc, mateřství, stáří apod.), vzniká této osobě při splnění zákonných podmínek nárok na dávku sociálního zabezpečení (např. nemocenské, peněžitou pomoc v mateřství nebo důchod).

Financování tohoto systému je upraveno zákonem č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZPSZ“), a je přímo napojeno na státní rozpočet. Pojistné na sociální zabezpečení (dále jen „pojistné“) dle ustanovení § 1 ZPSZ zahrnuje pojistné na důchodové pojištění, pojistné na nemocenské pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti. Dle § 2 téhož předpisu je pojistné příjmem státního rozpočtu, přičemž pojistné na důchodové pojištění se vede na samostatném účtu státního rozpočtu a v zákonu o státním rozpočtu se uvádí jako samostatná položka příjmů státního rozpočtu.¹ Stát zajišťuje výběr pojistného také institucionálně. Zákon

č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, má převážně organizační a procesní charakter. Upravuje působnost orgánů sociálního zabezpečení a stanoví také některé povinnosti občanů, organizací a malých organizací při provádění sociálního zabezpečení. Vlastní výběr pojistného provádějí a kontrolují příslušné okresní správy sociálního zabezpečení (dále jen „OSSZ“), které stejně jako Česká správa sociálního zabezpečení představují organizační složky státu.²

Pro všechny výše uvedené zákony platí, že právní normy v nich obsažené mají převážně kogentní charakter; to znamená, že dotčené subjekty nemají možnost se od nich jakkoli odchýlit nebo jejich účinky prostřednictvím individuálního ujednání vyloučit.

POVINNOST ODVÁDĚT POJISTNÉ NA SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ

ZPSZ v první řadě stanoví jednotlivé skupiny osob, které jsou povinny platit pojistné, výši a způsob odvodu pojistného. Poplatníky pojistného jsou zaměstnavatelé, zaměstnanci, osoby samostatně výdělečně činné a osoby dobrovolně účastné důchodového pojištění. Zaměstnavatel se pro účely sociálního zabezpečení považuje za organizaci nebo malou organizaci, a to v závislosti na počtu jeho zaměstnanců. Organizací se v souladu s ustanovením § 3 odst. 1 písm. a) ZPSZ rozumí fyzická nebo právnická osoba, která zaměstnává více než 25 zaměstnanců. Organizací bude i zaměstnavatel, který má méně než 25 zaměstnanců, pro kterého však vede evidenci mezd jiná fyzická nebo právnická osoba, která sama zaměstnává více než 25 zaměstnanců. Malou organizací se dle § 3 odst. 1 písm. b) téhož předpisu rozumí fyzická nebo právnická osoba, která má alespoň jednoho zaměstnance a která není organizací.

Dle ustanovení § 8 ZPSZ je zaměstnavatel jako organizace nebo malá organizace povinen vypočítat a odvádět pojistné nejen za sebe, ale také za zaměstnance. Organizace, které jsou podle zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, pověřeny provádět nemocenské pojištění svých zaměstnanců, nejprve vypočítají výši pojistného, od této výše odečtou zúčtované dávky nemocenského pojištění, které vyplátily svým zaměstnancům, a rozdíl odvedou na účet příslušné OSSZ. Malé organizace nemocenské pojištění neprovádějí a vypočítané pojistné za sebe a své zaměstnance přímo odvádějí OSSZ. Pro organizace i malé organizace přitom platí, že zaměstnavatel je povinen odvést pojistné za kalendářní měsíc v den, který určil pro výplatu mezd za příslušný měsíc. Není-li tento den

¹ Viz dále ustanovení § 36 odst. 2 zákona č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech a o změně některých souvisejících zákonů (rozpočtová pravidla), ve znění pozdějších předpisů.

² Viz ustanovení § 3a odst. 1 zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů.

stanoven, je pojistné splatné nejpozději do osmi dnů po uplynutí kalendářního měsíce, za který se odvádí.

INSOLVENČNÍ ŘÍZENÍ

Zaměstnavatel se v průběhu svého podnikání může dostat do situace, kdy má závazky vůči řadě věřitelů, které není schopen splnit, nebo kdy souhrn závazků převyšuje hodnotu jeho majetku. Tento stav řeší nový zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „insolvenční zákon“), který od 1. ledna 2008 nahradil zákon č. 328/1991 Sb., o konkurzu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZKV“). Přitom platí, že konkurzní a vyrovnací řízení zahájená do 31. prosince 2007 se budou i nadále řídit ZKV.

Oba uvedené právní předpisy upravují uspořádání majetkových poměrů dlužníka, který je v úpadku, a jejich cílem je dosáhnout co nejvyššího a zároveň poměrného uspokojení jeho věřitelů. Insolvenční zákon má toto uspokojení urychlit, navíc řeší také hrozící úpadek dlužníka a obsahuje řadu dalších procesních a organizačních změn. Nově zavádí možnost tzv. oddlužení pro fyzické osoby, které nejsou podnikateli, a zvláštní formu řešení úpadku finančních institucí.

V případě úpadku fyzických a právnických osob, které jsou podnikateli, nabízí nový insolvenční zákon stejně jako ZKV dva základní způsoby řešení. První z nich představuje konkurz, který jako likvidační forma řešení úpadku směřuje k ukončení podnikatelské činnosti dlužníka. Tato forma spočívá ve zpeněžení majetku dlužníka a následném uspokojení jednotlivých pohledávek. Druhý způsob představuje reorganizace (dříve vyrovnání), jejímž účelem je zachování podnikatelské činnosti dlužníka a ozdravení jeho podniku. Reorganizací se zpravidla rozumí postupné uspokojování pohledávek věřitelů v určitém časovém období podle předem schváleného reorganizačního plánu.

Následující text se zabývá odvodem pojistného v situaci, kdy byl na majetek dlužníka prohlášen konkurz dle ZKV nebo kdy byla v zahájeném insolvenčním řízení zvolena likvidační forma řešení úpadku dlužníka, tj. konkurz.

POHLEDÁVKY ZA MAJETKOVOU PODSTATOU

Dle ZKV byli věřitelé v závislosti na povaze a době vzniku pohledávky rozděleni do několika skupin, z nichž každá měla odlišné hmotněprávní i procesní postavení. Největší skupinu tvořili věřitelé pohledávek

vzniklých před prohlášením konkurzu, které se přihlašovaly do konkurzního řízení a uspokojovaly se teprve splněním rozvrhového usnesení. Pohledávky za podstatou naproti tomu vznikaly až po prohlášení konkurzu a jejich taxativní výčet byl uveden v ustanovení § 31 odst. 2 ZKV. Tyto pohledávky se uplatňovaly u správce konkurzní podstaty a mohly být zcela uspokojeny kdykoli v průběhu konkurzního řízení.³

Toto základní rozdělení zůstalo zachováno i s účinností nového insolvenčního zákona. Rozhodující přitom je – stejně jako v ZKV – časové hledisko vzniku pohledávky, konkrétně skutečnost, zda tato pohledávka vznikla až po rozhodnutí insolvenčního soudu o úpadku či nikoli.⁴ Pohledávky, které vznikly do tohoto okamžiku se přihlašují do insolvenčního řízení. Pohledávky, které vznikly až po rozhodnutí insolvenčního soudu o úpadku, jsou dle ustanovení § 168 odst. 2 insolvenčního zákona pohledávkami za majetkovou podstatou a věřitelé je v souladu s ustanovením § 203 odst. 1 téhož předpisu uplatňují vůči insolvenčnímu správci pořadem práva tak, jako by v nich byl dlužníkem. Insolvenční správce pak tyto pohledávky uspokojuje z majetkové podstaty kdykoli v průběhu insolvenčního řízení. Ustanovení § 168 odst. 2 insolvenčního zákona obsahuje definici a demonstrativní výčet pohledávek za majetkovou podstatou a současně ustanovení § 169 téhož předpisu zavádí nový pojem pohledávek postavených na roveň pohledávkám za majetkovou podstatou, které se v insolvenčním řízení uspokojují stejným způsobem.

Z výše uvedeného vyplývá, že původní ustanovení § 31 odst. 2 ZKV i ustanovení § 168 insolvenčního zákona obsahují jednoznačné kritérium pro určení toho, zda se jedná o pohledávku za (majetkovou) podstatou či nikoli. Otázka zařazení pohledávky na pojistném na sociální zabezpečení je proto spíše věcí výkladu předpisů sociálního zabezpečení, které upravují její vznik a splatnost.

ODVOD POJISTNÉHO NA SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ V PODMÍNKÁCH INSOLVENČNÍHO ŘÍZENÍ

Prohlášení konkurzu na majetek dlužníka nebo rozhodnutí insolvenčního soudu o úpadku nemá samo o sobě za následek skončení provozování dlužníkovy podniku ani zánik pracovního poměru jeho zaměstnanců. Dlužník tedy i nadále zůstává zaměstnavatelem a z hlediska ZPSZ poplatníkem pojistného. Přitom platí, že zaměstnavatel jako organizace nebo malá organizace je povinen odvádět pojistné za sebe a své zaměstnance, a tato povinnost trvá i v průběhu

³ WINTEROVÁ, A. a kolektiv. *Civilní právo procesní*, 4, aktualizované vydání. Praha: LINDE Praha, 2006, s. 650.

⁴ Výjimku představují pouze pohledávky za majetkovou podstatou, jejichž taxativní výčet obsahuje ustanovení § 168 odst. 1 insolvenčního zákona a které vznikají již po zahájení insolvenčního řízení nebo po vyhlášení moratoria. Jedná se např. o náhradu nutných výdajů a odměny předběžného správce, likvidátora jmenovaného soudem a správce podniku dlužníka nebo o náhradu zálohy na náklady insolvenčního řízení, jestliže ji v souladu s rozhodnutím insolvenčního soudu zaplatila jiná osoba než dlužník.

konkurzního, resp. insolvenčního řízení. Výpočet pojistného ani jeho výše se nemění; jedinou změnu z hlediska odvodu pojistného tak představuje skutečnost, že na místo původního dlužníka nastupuje insolvenční správce (dříve správce konkurzní podstaty).⁵ Na jeho činnost se v takovém případě vztahují stejné právní normy jako na zaměstnavatele, mezi nimi i ZPSZ.

Výše pojistného je dle ustanovení § 4 ZPSZ určena procentní sazbou z vyměřovacího základu zjištěného za rozhodné období. Vyměřovacím základem se rozumí úhrn příjmů zaměstnance, které jsou předmětem daně z příjmů fyzických osob a které mu zaměstnavatel zúčtoval v souvislosti se zaměstnáním, které zakládá účast na nemocenském nebo důchodovém pojištění (§ 5 odst. 1 ZPSZ). Rozhodným obdobím, z něhož se zjišťuje vyměřovací základ, je kalendářní měsíc, za který se pojistné platí (§ 6 odst. 1 ZPSZ). Výše pojistného za zaměstnance je tedy – zjednodušeně řečeno – přímo závislá na výši jeho hrubého měsíčního příjmu od zaměstnavatele.

Pojistné na sociální zabezpečení se platí vždy zpětně, tj. bezprostředně následující kalendářní měsíc. Dle ustanovení § 9 a § 10 ZPSZ je zaměstnavatel povinen odvést pojistné za kalendářní měsíc v den, který určil pro výplatu mezd za příslušný měsíc. Je-li den výplaty mezd u dlužníka stanoven na 15. den v měsíci, vzniká pohledávka na pojistném za příslušný kalendářní měsíc vždy 15. dne měsíce následujícího. Jestliže tedy soud prohlásil konkurz na majetek dlužníka nebo vydal rozhodnutí o úpadku dne 20. května, vznikla pohledávka na pojistném za měsíc květen dne 15. června. Dle ustanovení § 31 odst. 2 písm. d) ZKV i ustanovení § 168 odst. 2 písm. e) insolvenčního zákona je pojistné na sociální zabezpečení pohledávkou za majetkovou podstatou za předpokladu, že taková pohledávka vznikla po prohlášení konkurzu, resp. po vydání rozhodnutí o úpadku. Vzhledem k tomu, že pohledávka na pojistném vzniká v bezprostředně následujícím kalendářním měsíci, je zřejmé, že pohledávka na pojistném za konkurzní měsíc, resp. měsíc, ve kterém bylo vydáno rozhodnutí o úpadku, bude vždy pohledávkou za (majetkovou) podstatou.

JUDIKATURA

V minulosti se objevovaly některé případy, kdy správce konkurzní podstaty měl snahu dělit pojistné za konkurzní měsíc na „část za období do prohlášení konkurzu“ a „část po prohlášení konkurzu.“ Takový postup je však v rozporu s platnou právní úpravou ze dvou hlavních důvodů. V prvé řadě je to ZKV – a po 1. lednu 2008 také insolvenční zákon, který při rozlišení

pohledávek za podstatou uvádí jediné kritérium, a to vznik pohledávky. Dalším důvodem je ustanovení § 6 odst. 1 ZPSZ, které jednoznačně stanoví, že rozhodným obdobím, z něhož se zjišťuje vyměřovací základ, je kalendářní měsíc, za který se pojistné platí. Jiné období pro výpočet pojistného právní úprava nezná. Zde je třeba mít na paměti, že pojistné je příjmem státního rozpočtu a jeho výpočet i odvod upravují kogentní právní normy. Zaměstnavatel sice má možnost zvolit si termín pro výplatu mezd, nikoli však rozhodné období pro výpočet pojistného. Bez ohledu na to, jaký výplatní termín zaměstnavatel stanoví, i bez ohledu na to, jaký časový úsek jeho zaměstnanci v daném měsíci odpracují, bude rozhodné období pro výpočet pojistného vždy kalendářní měsíc.

S tímto právním názorem se ztotožnil i Krajský soud v Brně v rozsudku ze dne 31.10.2005 sp. zn. 32 Cad 1/2004: Ustanovení § 6 zákona č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti zcela jasně stanoví, že rozhodným obdobím, z něhož se zjišťuje vyměřovací základ, je kalendářní měsíc, za který se pojistné platí. Z uvedeného vyplývá, že ani vyměřovací základ, ani kalendářní měsíc a ani pojistné nelze v daném měsíci dílit na jednotlivé dny toho kterého kalendářního měsíce. Ustanovení § 9 odst. 2 citovaného zákona pak stanoví, kdy pohledávka pojistného vzniká a dle tohoto zákonného ustanovení je to den, který je v organizaci určen pro výplatu mezd a platu za příslušný kalendářní měsíc.

Následně tento názor potvrdil i Nejvyšší správní soud v rozsudku ze dne 11.4.2007 sp. zn. 3 Ads 63/2006: Spojením ustanovení § 5 odst. 1 písm. a) a ustanovení § 6 odst. 1 zákona č. 589/1992 Sb. získáme větu, podle níž je vyměřovacím základem zaměstnance úhrn příjmů zúčtovaných mu organizací nebo malou organizací v souvislosti s výkonem zaměstnání, které zakládá účast na nemocenském pojištění, za kalendářní měsíc, za který se pojistné platí. Pro účely výpočtu a odvodu pojistného na sociální zabezpečení je tak rozhodující hrubý měsíční příjem zaměstnance, nikoli hodinová, denní či týdenní mzda. I kdyby tedy zaměstnanec pracoval v tom kterém měsíci pouhou jednu hodinu, byl by zaměstnavatel stále povinen odvést pojistné za tento kalendářní měsíc z rozhodného příjmu zaměstnance v tomto měsíci dosaženého, a nikoli z oné konkrétní hodiny, již zaměstnanec reálně odpracoval.⁶

Z výše uvedeného vyplývá, že pojistné za kalendářní měsíc je třeba chápat jako jeden celek, který nelze dělit, a to ani pro případy konkurzního nebo insolvenčního řízení.

⁵ Dle staršího ustanovení § 14a odst. 1 ZKV přecházela okamžikem prohlášení konkurzu práva a povinnosti zaměstnavatele na správce konkurzní podstaty. Dle ustanovení § 246 nového insolvenčního zákona přechází prohlášením konkurzu na insolvenčního správce oprávnění nakládat s majetkovou podstatou, jakož i výkon práv a plnění povinností, které přísluší dlužníku, pokud souvisí s majetkovou podstatou. Vůči zaměstnancům dlužníka vystupuje správce majetkové podstaty jako zaměstnavatel.

⁶ Č. 1241/2007 Sb. NSS.

ZÁVĚR

Vycházíme-li z tvrzení, že za jedno rozhodné období dle ustanovení § 6 odst. 1 ZPSZ vznikne jediná pohledávka na pojistném, neobstojí ani další argument správce konkurzní podstaty, který uvádí, že dle ustanovení § 14 odst. 1 písm. g) se všechny nesplacené pohledávky vůči úpadci považují dnem prohlášení konkursu za splatné. Shodně v tomto případě hovoří také § 250 nového insolvenčního zákona. Obě ustanovení představují *lex specialis* k dalším právním předpisům, jejich účinky však dopadají pouze na pohledávky, které v době prohlášení konkursu skutečně existují. Pohledávka na pojistném, která vzniká až po skončení rozhodného období, tj. bezprostředně následující kalendářní měsíc, se nemůže stát splatnou dnem prohlášení konkursu, neboť v takové případě by datum její splatnosti předcházelo datu jejího vzniku.

Tento rozpor je dobře patrný v případě organizací, které jsou pověřeny provádět nemocenské pojištění svých zaměstnanců. Dle ustanovení § 9 odst. 1 ZPSZ organizace odečte zúčtované dávky nemocenského pojištění od pojistného, které je povinna odvádět, a rozdíl odvede na účet příslušné OSSZ. Zde mohou nastat tři základní situace: a) pojistné je vyšší než vyplacené dávky nemocenského pojištění a na straně OSSZ vzniká pohledávka na pojistném, b) organizace vypočítá pojistné ve stejné výši jakou představují zúčtované dávky nemocenského pojištění – v takovém případě pohledávka nevznikne ani na straně organizace ani na straně OSSZ, c) je-li úhrn zúčtovaných dávek nemocenského pojištění vyšší než pojistné, požádá organizace v souladu s ustanovením § 9 odst. 4 ZPSZ příslušnou OSSZ o úhradu rozdílu, pohledávka tedy vzniká na straně organizace. Z uvedeného příkladu je zřejmé, že pohledávka na pojistném se nemůže stát splatnou v průběhu rozhodného období, a to ani zčásti, neboť

v tuto dobu není možné určit, zda tato pohledávka vznikne či nikoli, a pokud vznikne, bude-li pohledávkou na pojistném na straně OSSZ nebo pohledávkou na straně organizace, kterou by příslušná OSSZ byla povinna vyplatit do majetkové (dříve konkurzní) podstaty.

Jak již bylo uvedeno na počátku, otázka určení pohledávky na pojistném na sociální zabezpečení jako pohledávky za majetkovou podstatou se bude jistě objevovat i nadále. Změny právní úpravy, které nastaly od 1.1.2008 v souvislosti s účinností nového insolvenčního zákona a které se jí bezprostředně týkají, však umožňují použít stávající judikaturu a bez problémů navázat na dosavadní praxi, kdy pohledávka na pojistném za konkurzní měsíc byla v řízení uplatňována jako pohledávka za podstatou.

LITERATURA

- Gregorová, Z., Galvas, M.: Sociální zabezpečení. 2. aktualizované a doplněné vydání. Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, Brno, 2005
- Kotoučová, J.: Zákon o konkurzu a vyrovnání a předpisy související. Komentář. C. H. Beck, 2002
- Sbírka rozhodnutí Nejvyššího správního soudu. Ročník V., číslo 7/2007, s. 633–636
- Tröster, P. a kolektiv: Právo sociálního zabezpečení. 3. aktualizované a doplněné vydání. C. H. Beck, 2005
- Winterová, A. a kolektiv: Civilní právo procesní. 4. aktualizované vydání. LINDE Praha, 2006
- Zelenka, J. a kolektiv: Insolvenční zákon. Poznámkové vydání s důvodovou zprávou a nařízením Rady ES 1346/2000. LINDE Praha, 2007